

Grębska-Kulov Małgorzata, *Kurhan tracki we wsi Mitino (okręg blagowgradzki w południowo-zachodniej Bułgarii)*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1995, t. 7, s. 69–78.

<https://doi.org/10.14746/bp.1995.7.6>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54202>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

KURHAN TRACKI WE WSI MITINO
(OKRĘG BŁAGOJEVGRADZKI W POŁUDNIOWO-ZACHODNIEJ BULGARII)

MAŁGORZATA GRĘBSKA-KULOV

ABSTRACT. Grębska-Kulov Małgorzata. *Kurhan tracki we wsi Mitino (okręg blagojewgradzki w południowo-zachodniej Bulgarii)* (The Thracian burrow at the village of Mitino (Blagoievgard district in the south-western Bulgaria)). *Balcanica Posnaniensia. Acta et studia*, VII, Adam Mickiewicz University Press, Poznań 1995, pp. 69-77, 7 Figs. ISBN 83-232-0617-1. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

The author presents results of research work of the "Struma" archeological expedition. In 1980 it uncovered a burrow located in the village of Mitino at the inflow of the Strumeshnitsa River into Struma.

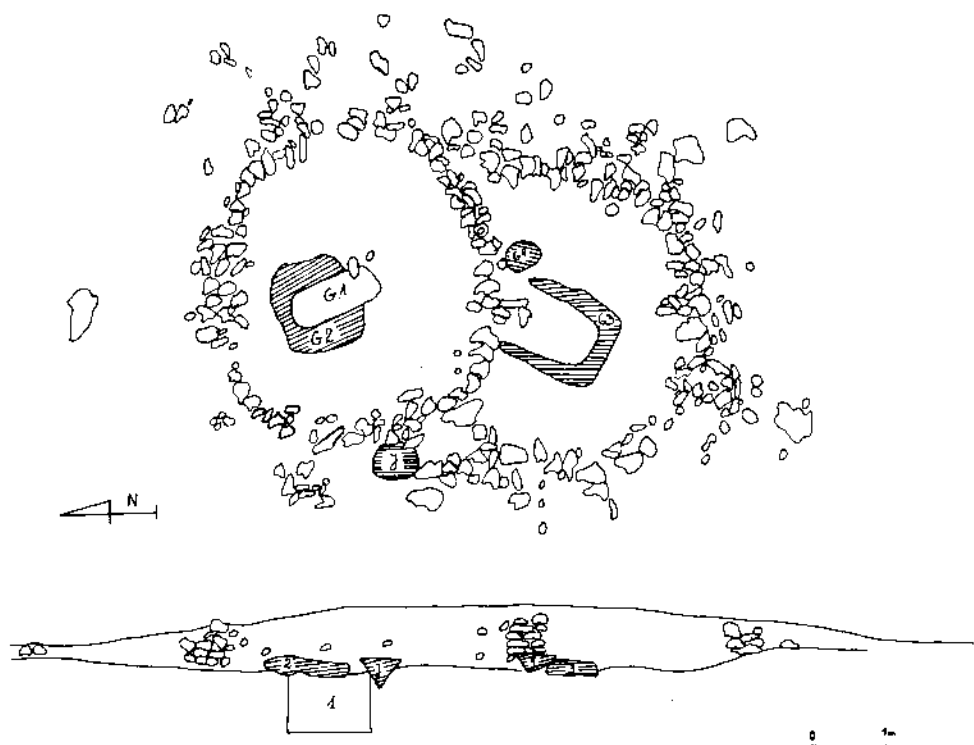
Małgorzata Grębska-Kulov, Regional Historical Museum, Blagoievgard, Bułgaria.

Dolina Strumy (staroż. Strymon) obok doliny Wardaru (staroż. Axios) i Mesty (staroż. Nestos) stanowi naturalny szlak komunikacyjny łączący świat egejski z Europą środkową. Od najdawniejszych czasów był to obszar ścierania się różnych wpływów kulturowych.

W lecie 1980 r. w ramach prac badawczych ekspedycji „Struma” przeprowadzone zostały badania kurhanu położonego we wsi Mitino (stanowisko Tofilica), na wzniesieniu u ujścia Strumeszniczy do Strumy¹. Jak przypuszczano, miał on ścisły związek z antycznym miastem rozłożonym na południowych i południowo-wschodnich zboczach góry Kozuch. Pochówki kurhanowe w tej części doliny Strumy są rzadkim zjawiskiem, co zwiększyło zainteresowanie tym obiektem.

Średnica kurhanu wynosiła 10 m, jego zachowana wysokość – 1 m. Centralną część kurhanu stanowiły dwa kręgi kamienne ułożone na osi

¹ Prace wykopaliskowe prowadzone były przez mgr Małgorzatę Grębską-Kulov i mgra Iliję Kulova w ramach bułgarsko-polskiej ekspedycji „Struma”. Na temat niektórych wyników por. opracowanie zbiorowe *The Lower Strumeshnitsa Valley in Prehistoric, Ancient and Early Medieval Times*, Kraków 1983 oraz obszerny tom stanowiący podsumowanie prac ekspedycji „Struma”, złożony do druku w Sofii.

Ryc. 1. Mitino, stan. Tofilica. Plan i przekrój kurhanu nr 1. Rys. M. Grębska-Kulov

północ-południe (ryc. 1). Krąg północny występował w pełnym zarysie, natomiast krąg południowy był do niego dobudowany (brak części przechodzącej przez krąg północny). Obydwa kręgi posiadały zbliżone wymiary: średnica wewnętrzna kręgu północnego osiągała 5,55 m, a kręgu południowego 5,25 m. Składały się one z kilku warstw średniej wielkości kamieni ułożonych luźno, bez żadnego spoiwa (ryc. 2, 3). Ich konstrukcja oparta była na zasadzie przesuwania każdej wyższej warstwy nieco ku środkowi, przez co średnica kręgów ulegała stopniowemu zmniejszaniu. Krąg północny w swej najwyższej partii posiadał 5 warstw i osiągał wysokość 0,80 m. Obydwa kręgi zanikały na głębokości 0,80 m. Fakt ten oraz jednorodność pokrywającego je nasypu ziemnego wskazywały na równoczesność powstania obu konstrukcji. Pod kręgami znajdowała się 20 cm warstwa usypanej ziemi, a dopiero pod nią – na głębokości 1 m – umiejscowione były trzy pochówki (por. ryc. 1). Jeden z nich znajdował się wewnątrz kręgu północnego (pochówek nr 2), natomiast dwa pozostałe (nr 3 i 4) – wewnątrz kręgu południowego. Wszystkie trzy pochówki ze względu na jeden poziom występowania musiały powstać w tym samym okresie. Na tym samym poziomie, w zachodniej części kurhanu, po

Ryc. 2. Mitino, stan. Tofilica. Kurhan nr 1, fragment konstrukcji południowej części kręgu kamiennego. Fot. I. Kulov

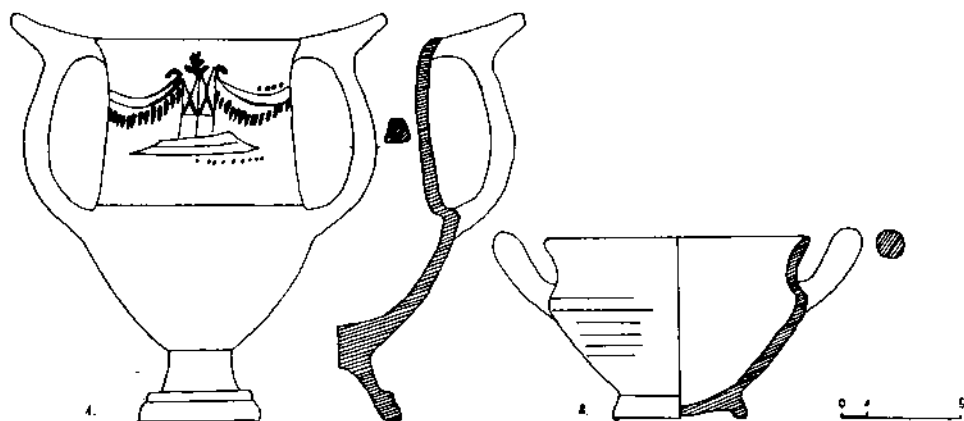
Ryc. 3. Mitino, stan. Tofilica. Widok ogólny kurhanu nr 1 w trakcie wykopalisk (w tle dolina Strumy). Fot. I. Kulov

Ryc. 4. Mitino, stan. Tofilica. Kurhan nr 1. Kantaros attycki w stylu „West Slope”,
znaleziony w pochówku nr 1. Fot. M. Jovkova

Ryc. 5. Mitino, stan. Tofilica. Kurhan nr 1. Naczynie produkcji lokalnej kształtem
przypominające kyliks (znalezisko z grobu nr 1). Fot. M. Jovkova

Ryc. 6. Mitino, stan. Tořilica. Kurhan nr 1. Ceramika z grobu nr 1. Rys. M. Grębska-Kulov

zewnątrzniej stronie kręgu północnego – została również odkryta jama o charakterze kultowym. Pod pochówkiem nr 2 odkryto następny, najwcześniejszy w tym kompleksie grób (nr 1). Była to prostokątna jama grobowa o wymiarach 1,40 × 0,60 m, wkopana na głębokość 0,80 m w naturalne podłoże skalne. Na jej dnie znajdował się pochówek ciała palny, kości rozrzucone były luźno, a skromne wyposażenie składało się z dwóch naczyń: ateńskiego kantaros w stylu „West Slope” i misy formą przypominającej kyliks (ryc. 4, 5, 6). Misa była niewątpliwie wyrobem miejscowym, natomiast kantaros – importem z Aten. Grób nr 1 był pokryty od góry płytami kamiennymi i one posłużyły za podstawę zlokalizowanego powyżej grobu nr 2.

Wszystkie trzy pochówki leżące wewnątrz kręgów kamiennych były grobami ciała palnymi, jamowymi i zawierały bardzo ubogi inwentarz. W przypadku grobów nr 2 i 3 była to miseczka, moneta i 4 gwoździe. W przypadku grobu nr 4 jedyny element wyposażenia stanowiła klamra ołowiana, natomiast w jego bezpośrednim sąsiedztwie, pod kamieniami kręgu północnego znaleziono małą miseczkę. We wszystkich czterech przypadkach kremacji dokonano poza obrębem kurhanu.

W nasypie kurhanu znaleziono 184 fragmenty ceramiki, przy czym prawie połowa z nich skoncentrowana była w dwóch miejscach: w południowej części kręgu północnego (na głębokości 0,60-0,80 m) i we wschodniej części kręgu południowego (na tej samej głębokości). Należy podkreślić, że wspomniana wyżej jama znajdowała się również na tej samej głębokości i wypełniona była grudkami węgla drzewnego i fragmentami rozbitego naczynia.

Z analizy odkrytych fragmentów ceramiki wynika, iż zdecydowanie przeważały niewielkie naczynia misowate, wykonane niezbyt starannie. Mogłoby to sugerować, że produkowano je wyłącznie dla celów kultowych (były to oczywiście wyroby miejscowe). Ciekawe jest również dość częste występowanie

białej angoby na tego typu naczyniach, co nasuwa skojarzenie z biało gruntowanymi lektykami attyckimi, przeznaczonymi wyłącznie dla celów sepulkralnych. Jest rzeczą charakterystyczną, że zarówno przy wrzucaniu ceramiki do grobów, jak i podczas usypywania kurhanu, nie starano się wrzucić wszystkich fragmentów rytualnie rozbitych naczyń. Jest to jeden z interesujących i powtarzających się także na innych obiektach elementów trackiego obrządku pogrzebowego (por. m. in. pochówki z trackich cmentarzysk we wsiach Kočan i Satovča w zachodnich Rodopach)².

Cały kompleks grobowy z kurhanu we wsi Mitino (stan. Tofilica) datowany jest na początek epoki hellenistycznej. Podstawą datowania jest znaleziony tam kantaros, wykonany w popularnym wówczas stylu „West Slope” (ryc. 4, 6a). Wychodząc z analizy motywów dekoracyjnych kantarosu, należy go umieścić w okresie obejmującym schyłek IV w. p.n.e. - I. poł. III w. p.n.e.³ Datowanie tego obiektu stanowi *terminus post quem* dla kompleksu sepulkralnego powstałego nad grobem nr 1. Dokładniejsze natomiast datowanie tego zespołu nie jest możliwe, gdyż znalezione w nim monety były silnie skorodowane i nieczytelne. Pewne analogie dla występujących tam miseczek można znaleźć w tzw. cysternie Menona, a także wśród naczyń sepulkralnych występujących na Agorze ateńskiej, datowanych na koniec IV w. p.n.e. bądź też na okres nieco późniejszy⁴. Oczywiście, podobieństwo zamyka się w kształcie naczyń, nie zaś jakości i technice wykonania. Wyroby ceramiczne znalezione w kurhanie Mitino, oprócz kantarosu, są rodzimymi wytworami wzorującymi się na kształtach greckich (ryc. 5, 6a, 7).

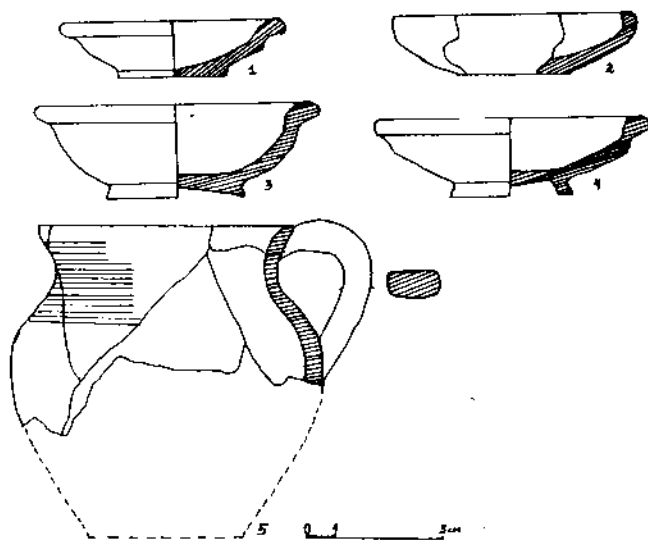
Do niedawna jeszcze, pomimo usilnych poszukiwań, nie zlokalizowano nekropoli związanej ze starożytnym miastem na zboczach góry Kozuch. Dopiero w roku 1985, przypadkowo, w czasie budowy sztucznego zbiornika wodnego na wschodnim krańcu wsi Muletarowo, u podnóża antycznego miasta, natrafiono na część tej nekropoli. Podjęte od razu przez pracowników Okręgowego Muzeum Historycznego w Błagojewgradzie systematyczne badania wykopaliskowe dały rewelacyjne wyniki⁵. Omawiana nekropola istniała w okresach hellenistycznym i rzymskim. Przebadane grobowce hellenistyczne powtarzają w wielu przypadkach rytuał pogrzebowy znany z kurhanu w Mitino, jak również zawierają identyczny inwentarz: miseczki zbliżone kształtem do kyliksu, małe profilowane miseczki, importowane naczynia

² Wykopaliska prowadzone były w latach 1976-1981 pod kierownictwem dr Diany Gergovej (Instytut Archeologii i Muzeum Bułgarskiej Akademii Nauk w Sofii) z udziałem mgra Ilija Kulova (Okręgowe Muzeum Historyczne w Błagojewgradzie). Publikacja rezultatów w przygotowaniu.

³ H. Thompson, *Two centuries of Hellenistic pottery*, Hesperia, III, 1934, s. 439-445; S. Miller, *Menon's cistern*, Hesperia, XLIII, 1974, s. 198-203.

⁴ Por. Miller, o.c., s. 235, ryc. 5/42.

⁵ Badania prowadzone są pod kierownictwem mgr Julii Bożinovej z udziałem numizmatyka, mgr Margarity Andonovej.

Ryc. 7. Mitino, stan. Toflica. Kurhan nr 1. 1, 3, 4 – miseczki znalezione w grobach nr 4, 2, 3; 2 – miseczka znaleziona w skupisku nr 1; 5 – fragment dzbana znaleziony w grobie nr 3. Rys. M. Grębska-Kulov

greckie (w tym wiele kantarosów). Liczne monety towarzyszące tym naczyniom pozwalają je datować na 2. poł. IV w. p.n.e. - 1. poł. III w. p.n.e. W ten sposób uzyskujemy więc najlepsze potwierdzenie słuszności datowania kurhanu w Mitino na schyłek IV w. p.n.e. - 1. poł. III w. p.n.e.

Interesującym elementem badanego kurhanu są też niewątpliwie wspomniane już kręgi kamienne. Ten rodzaj konstrukcji, związany z rytuałem pogrzebowym, występował na terenie Tracji bardzo długo – od epoki wczesnego brązu do okresu wpływów rzymskich⁶. Najbliższe analogie znajdujemy w dolinie Mesty, na terenie nekropoli trackiej między wsiami Kočan i Satovča⁷. Spośród stu zarejestrowanych tam kurhanów przebadano trzynaście

⁶ Por. A. Dimitrova, M. Gizdova, *Trakijski mogilen nekropol v Panagjurskite koloni pri gr. Panagjurište*, *Izvestija na Muzeite v Južna B'lgarija*, 1, 1975, s. 39-98; B. Nikolov, *Mogilni pogrebenija ot ranno bronzovata epoha pri T'rnava i Kneža, vračanski okr'g*, *Arheologija*, XVIII, 3, s. 38-51; D. Peev, *Niakoj novi proučuvania na dolmenite v jugoiztočna B'lgarija*, *Arheologija*, XVI, 1, s. 24-31; R. Popov, *Nekropolat pri s. Bailovo, sofijsko, IBAI*, I, 1921/1922, s. 68-85; B. Filov, *Zlaten prsten s trakijski nadpis*, *IBAD*, III, 1912/13, s. 202-221; J. Ivanov, *Otcët za raskopkite na Kadin most, kjustendilsko*, *IBAD*, I, 1910, s. 163-201; D. C. Dremsizova-Nelčinova, *Trakijski mogilen nekropol (II-III v.)*, kraj s. Višegrad, k'rdžalijski okr'g, *Arheologija*, XXII, 1, 1980, s. 18-26; M. Lazarov, *Trakijsko mogilno pogrebenije pri s. Prosenik, burgasko*, *Arheologija*, IV, 2, 1962, s. 44-49; P. Detev, *Razkopki na mogilnija nekropol pri s. Černozem*, *GNMP1*, VII, 1971, s. 39-59; S. Mašov, *Trakijski nekropol od rimska epoha pri s. Drasan, vračanski okr'g*, *Arheologija*, XVII, 1, 1975, s. 41-50.

⁷ Informacje uzyskane bezpośrednio od dr D. Gergovej (Sofia), kierującej wykopaliskami. Wstępne wiadomości na temat cmentarzyska por. D. Gergova, *Trakijski drevnosti v zapadnite Radopi*, *Radopi*, IV, 1980, s. 32-33.

obiektów. W większości z nich natrafiono na kręgi kamienne – czasem był to jeden zbudowany na obwodzie kurhanu, czasem dwa koncentryczne kręgi różnej wielkości.

Wiele skomplikowanych problemów wywołuje interpretacja tych konstrukcji kamiennych. Istniejące teorie podzielić można na dwie grupy. Pierwsza z nich za punkt wyjścia bierze użytkowe funkcje owych konstrukcji – miały one wyznaczać miejsce pochówku⁸ lub wzmacniać nasyp kurhanu⁹. W drugiej natomiast grupie podkreśla się symboliczny charakter omawianych konstrukcji – miały np. kręgi kamienne symbolizować tarczę słoneczną¹⁰ bądź też spełniać ważne funkcje apotropaiczne poprzez wyznaczanie wyraźnej granicy między światem żywych i zmarłych i uniemożliwiać ich wzajemne przenikanie¹¹.

Trudno negować użytkowy charakter omawianych kręgów, lecz wydaje się, iż miały one znaczenie nie tylko konstrukcyjne. Przemawia za tym fakt, że nie zawsze wznoszono je u podstawy kurhanu, jak również i to, że często składały się tylko z jednej warstwy kamieni. Trudno zaprzeczyć twierdzeniu, że krąg był wyrazem kultu słonecznego, zwłaszcza że kult ten rozwinął się szczególnie w epoce brązu. Czy jednak chodziło tylko o zaprezentowanie symbolu słońca? Wydaje się, że nie, gdyż nie zawsze starano się oddać kształt słonecznego dysku. Czasem stosowano formę pośrednią – kwadratu o zaokrąglonych narożnikach (Tárnava), czasem regularnego kwadratu, jak się to zdarzało w budowlach dolmenowych, niekiedy podwójnego kręgu (Panagjurište), czy też kręgu przedzielonego kamiennymi promieniami (Černozem). W takim ujęciu figura geometryczna konstruowana z układanych na ziemi kamieni nie stanowiłaby istoty założenia. Główny nacisk należałoby położyć na fakt wydzielania, odgraniczania pewnego obszaru wokół pochówku. Wówczas kamienne kręgi wyznaczałyby obszar przeznaczony wyłącznie dla zmarłego, stanowiąc nieprzekraczalną granicę między światem żywych a zmarłych. Takie ujęcie zyskuje również uzasadnienie w wierzeniach dotyczących nieśmiertelności duszy ludzkiej i możliwości jej powrotu do świata żywych. Kręgi kamienne miałyby więc wyznaczać symboliczną granicę między światem żywych a światem umarłych. Taką koncepcję potwierdzały również fakt, iż wszelkie ślady ognisk rytualnych znajdowały się zawsze poza zasięgiem omawianych kręgów, co stwierdzono również na przykładzie kurhanu ze wsi Mitino.

⁸ Dremsizova-Nelčinova, o.c., s. 19-20.

⁹ Dimitrova, Gizdova, o.c., s. 40; Detev, o.c., s. 56.

¹⁰ A. Fol, *Thracian legends*, Sofia 1972, s. 136.

¹¹ O. Pollou, *Tholos, tholos, thumulus et cercles funéraires. Les recherches sur les monuments funéraires de plan circle dans les Aegae de l'âge du bronze IIIe et IIe m.a.n. ère* (Bibliothèque des Ecoles Française d'Athènes et de Rome), Paris 1976, s. 451-453.

THE THRACIAN BURROW AT THE VILLAGE OF MITINO
(BLAGOIEVGRAD DISTRICT IN THE SOUTH-WESTERN BULGARIA)

Summary

In 1980 the "Struma" archaeological expedition uncovered a burrow of a diameter of 10 m at the inflow of the Strumeshnitsa to the Struma. Its central part was formed by two stone circles placed on a North-South axis. Inside the burrow three burnt burials were found with scarce inventory. The whole grave complex of the burrow at the village of Mitino is dated to the beginning of the Hellenistic epoch.

Translated by Andrzej Pietrzak